

Lucrare de Viorel Penișoară-Stegaru

Florea
FIRAN

Lena Constante

Cu un destin excepțional în cultura română, Lena Constante se afirmă ca prozatoare abia la vârsta senectuții cu două cărți despre Gulagul comunist românesc, prima – *L'Évasion silencieuse* – scrisă și publicată mai întâi în limba franceză, la Paris, distinsă cu Prix Européen acordat de Asociația Scriitorilor de Limbă Franceză, tradusă imediat și în română (*Evadare trecută*) pentru care i se acordă Premiul „Lucian Blaga” al Academiei Române. Activitatea sa literară ilustrează prin excelență literatura de sertar, într-o modalitate asemănătoare cu cea a lui N. Steinhardt din *Jurnalul fericirii* sau a lui Ion D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, care afirma: „Cu trupurile și biografiile noastre tragice și anonime, noi am deschis o breșă de lumină și libertate spre viitor, prin care voi, acum, treceți ca pe un trotuar asfaltat.”

Născută la 18 iunie 1909 în București, Lena este fiica mijlocie a lui Constantin Constante, profesor

emigrant din Macedonia, autor al unor importante cărți despre aromâni, între care romanul *Haiducii Pindului*, și a Julietei (născută Potopin). O perioadă familia sa peregrinează prin diverse spații, începând cu orașele Iași, Odessa, apoi Siberia, Mormansk, continuând la Londra și Paris, de unde după trei ani revine în România și se stabilește la București. Lena urmează școala elementară de la Pitar Moș și Liceul „Regina Maria”. Pasiunea pentru lectură și artă o va determina să urmeze studiile superioare la Școala de Arte Frumoase, unde are profesor pe Dimitrie Gusti, la îndemnul căruia se alătură echipelor monografice organizate de Școala sociologică din București, în coordonarea acestuia, în localitățile Cornova, Drăguș și Șanț. Din echipă făceau parte Mircea Vulcănescu, Henri Stahl, Nicolae Argintescu-Amza, Petru Comarnescu, Xenia Costaforu, Paul Sterian și Harry Brauner, devenit mai târziu soțul ei.

Continuare în p. 2

Poezie

Andrei Codrescu
Adrian Sângeorzan
Michael Waters

Proză

Carmen Firan
Virgil Pătrașcu

Eseu

Oana Băluică
Dan Ionescu
Ion Parhon
Mircea Pospai
Emil Sîrbulescu
Emilian Ștefăruță

Anchetă

Anamaria Beligan
Daciana Branea
Vitalie Ciobanu
Daniel Cristea-Enache
Bogdan Ștefănescu

Mihai Ene – <i>Lecțiile tragediei, dinspre literatura clasică spre actualitatea politică</i>	p. 4
Constantin Cubleșan – <i>Eminescu. Din cușca sufleurului, spre Viena</i>	p. 5
Adrian Cioroianu – <i>1985. Șoferul Șocăte și „secretarul de partid”</i>	p. 6
Ioan Lascu – <i>Literatură și tehnologie</i>	p. 7
Gabriela Păsărin – <i>Liniștea terifiantă a locului blestemat</i>	p. 18

Ancheta Scrisul Românesc

Falsificarea realității prin disimulare

pp. 10-14

Lucrare de Viorel Penișoară-Stegaru

Sumar

- Florea Firan**, *Lena Constante* / pp. 1-3
Mihai Ene, *Lecțiile tragediei, dinspre literatura clasică spre actualitatea politică* / p. 4
Constantin Cubleșan, *Eminescu. Din cușca sufleurului, spre Viena* / p. 5
Andrei Codrescu, *Poeme: trupul este semnătura; pentru cei care vor deveni în curând imobili* / p. 5
Adrian Cioroianu, *1985. Șoferul Șocăte și „secretarul de partid”* / p. 6
Ioan Lascu, *Literatură și tehnologie* / p. 8
Emil Sîrbulescu, *Un sonet în miez de noapte* / p. 8
Dan Ionescu, *Viața lui Eminescu, altfel* / p. 9
ANCHETĂ, *Falsificarea realității prin disimulare* / pp. 10-14
Daniel Cristea-Enache, *Partea bună a disimularii* / p. 10
Anamaria Beligan, *Aur, noroaie, oglinzi răsturnate* / pp. 10-12
Vitalie Ciobanu, *În mrejele ficțiunilor toxice* / p. 12
Bogdan Ștefănescu, *Ironia sau Despre disimulare ca adevăr și adevăr ca disimulare* / p. 13
Daciana Branea, *Prizonieri în universul virtual* / pp. 13, 14
Carmen Firan, *Ce noroc* / pp. 15, 16
Adrian Sângeorzan, *Poem: Casele mele* / p. 16
Oana Băluică, *Șarlatani, iraționalități și bias-uri* / p. 17
Gabriela Păsărin, *Liniștea terifiantă a locului blestemat* / p. 18
Dumitru Drincianu, *In memoriam. Filmul și cartea* / pp. 19, 20
Michael Waters, *Poeme: Cer păgân; Dincolo; Cimitirul Mount Hope* / p. 20
Mircea Pospai, *Aurita cale de mijloc. In memoriam Sorin Stanciu* / p. 21
Ion Parhon, *Celebritatea în straie noi* / p. 22
Virgil Pătrașcu, *Prăpastia uitării* / p. 23
Red., *Okeanos: „Observatorul cultural”* / p. 23
Emilian Ștefărtă, *Sub cer egal* / p. 24

Continuare din p. 1

Florea FIRAN

Lena Constante

În activitatea de cercetare, Lena Constante era interesată de aspecte ale artei populare, în special iconografie, care i-au folosit la realizarea de schițe, acuarele și tapiserii. Pe lângă pictură și tapiserie construiește păpuși de paie și cârpe, decorate cu motive tradiționale. În studioul propriu lucrează covoare cu motive populare stilizate și organizează numeroase expoziții personale de tapiserie la București, în anii 1934-1935, 1970-1971 și la Ankara, în 1947. Devine membră a Uniunii Artiștilor Plastici din România. În același timp pictează icoane pe sticlă, realizează ilustrație de carte și afiș. Atrasă de scenografie va fi unul dintre fondatorii Teatrului de marionete din București devenit în 1949 Teatrul „Țândărică”, unde colaborează ca scenograf alături de Elena Pătrășcanu, soția ministrului de justiție comunist, Lucrețiu Pătrășcanu.

În 1950 Lena Constante este arestată împreună cu Harry Brauner, fratele pictorului suprarealist Victor Brauner, și judecați în unul dintre cele mai răsunătoare procese staliniste montate de noua putere comunistă din România, pentru o vină inexistentă. Este condamnată la 12 ani de închisoare sub acuzația de „crimă de trădare”, „uneltitoare” împotriva regimului „democrat popular”. Procesul a avut loc în mare secret în 1954, a durat șase zile, iar ancheta 5 ani.

A urmat o perioadă cumplită de detenție la Malmaison, Dumbrăveni, Rahova, apoi la închisoarea pentru femei de la Miercurea Ciuc. „În carcera aceea, de-a lungul unor ore fără sfârșit, am avut conștiința dualității mele. Eram făcută din două ființe. Pentru că eram acolo și mă vedeam acolo. Pentru că nu puteam trece prin acea ușă zăvorâtă și, totuși, puteam fi în altă parte. ... Corpul meu nu putea să fie decât aici. Eu puteam fi oriunde. El nu avea nici măcar loc să-și miște picioarele dure-roase. Eu îmi voi face să crească aripi. Aripi de pasăre. Aripi de vânt. Aripi de stele. Și am să evadez ...”

Eliberată după 12 ani, în 1962, bolnavă de tuberculoză, se retrage o perioadă la Breaza îngrijită de sora sa, Viorica, soția lui Grigore Moisil. Revine în București și lucrează ca grafician și creator de marionete. Este reabilitată abia în 1968, prin rejudecarea procesului Pătrășcanu. Cu toate că și-a câștigat drepturile civice, a continuat să-i fie interzisă expunerea lucrărilor artistice. În închisoare a supraviețuit printr-o formă de „evadare tăcută”, cu proiecte imaginare în viitor, scriind în minte și memorând poezii, povestiri, scenarii pentru teatru de păpuși. Scrie în gând și păstrează în memorie o piesă de teatru în versuri intitulată *Zâmbete în floare* prezentată abia în 1992 la Radio România Tineret. Fără aceste modalități nu ar fi putut să supraviețuiască: „Ajunsesem în al cincilea an de totală singurătate. Cum aș fi putut să înving disperarea, mizeria și spaima celorlalți șapte ani de îndurat încă, fără aceste lungi ore de perfectă evadare? Nebunia nu era oare aproape? La pândă? Eram mulțumită să-i pot da din când în când un bobârnac. În pofida foamei, a singurătății, cu toată slăbiciunea mea și forța lor să le dau tuturora cu tifla”.

Începe să scrie mai întâi literatură pentru copii, publică volumele *Păpușile harnice* (1972) și *Păpușile harnice în grădină*, în care, alături de textul și grafica în culori ce-i aparțin, volumul este însoțit de muzica semnată de Harry Brauner, publicată la Editura Ion Creangă din București (1975). O proză scrisă în →

Scrisul Românesc
Revistă de cultură

Fondată la Craiova, în 1927,
de către criticul D. TOMESCU.
Serie nouă, din 2003,
întemeiată de FLOREA FIRAN

Editată de:
Fundatia – Revista
Scrisul Românesc

ISSN 1583-9125

Revistă înregistrată la OSIM
cu nr. 86155 din 11.04.2007

Membră A.R.I.E.L.

Redacția

Director:
Florea FIRAN

Colegiul redacțional:
Adrian CIOROIANU
Andrei CODRESCU
Eugen NEGRICI
Gheorghe PĂUN
Dumitru Radu POPA
Lucian Bernd SĂULEANU
Monica SPIRIDON
Emilian ȘTEFĂRTĂ

Redactori:
Mihai ENE
Mihai FIRICĂ
Emanuel D. FLORESCU
Ion PARHON
Lucian-Florin ROGNEANU

Redactori asociați:
Florentina ANGHEL
Dan IONESCU
Gabriela PĂSĂRIN

Corectură:
Claudia MILOICOVICI

Tehnoredactare:
Georgiana OPRESCU

Arhivă online:
Alexandru OPRESCU

Redacția și Administrația:

Craiova, Str. C-tin Brâncuși, nr. 24
Tel./Fax: 0722 753 922; 0251 413 763
E-mail: scrisulromanesc@yahoo.com
Web: www.revistascrisulromanesc.ro
Cont: RO03BRDE170SV21564261700
BRDE Agenția Mihai Viteazul, Craiova

Abonamentele se pot face la sediul redacției: Str. Constantin Brâncuși, nr. 24, Craiova, județul Dolj sau scrisulromanesc@yahoo.com
Responsabilitatea opiniilor exprimate aparține integral autorilor.
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Tiparul: Tipografia PRINTEX
Craiova, str. Electroputere, nr. 21,
tel. 0251 580 431

Abonamente Scrisul Românesc

Abonați-vă la Revista „Scrisul Românesc” și veți avea un prieten apropiat. Abonamentele se fac prin rețeaua proprie și Poșta Română, se pot achita la sediul revistei sau în contul: RO 03BRDE170SV21564261700, Agenția Mihai Viteazul, Craiova.
Costul unui abonament anual cu taxele incluse este de 150 lei. Pentru abonații din străinătate este de 155 \$ sau de 140 €. Informații primiți la tel.: 0722.75.39.22; Fax. 0251.413.763 sau la adresa de email: scrisulromanesc@yahoo.com

→ aceeași modalitate este și *O poveste cu un tată, o mamă și trei fetițe* (1995) care amintește de *Cartea cu jucării* a lui Tudor Arghezi.

Experiența din închisoare o descrie în două dintre cărțile sale de memorialistică despre Gulagul comunist românesc: *L'Évasion silencieuse. Trois mille jours seule dans les prisons roumaines* (La Découverte/documents, Paris, 1990), distinsă cu Prix Européen (acordat de Association des Écrivains de Langue Française) și tipărită în 1992, în traducerea autoarei, la Editura Humanitas, sub titlul *Evadarea tăcută...* (Premiul „Lucian Blaga” al Academiei Române), și *Evadarea imposibilă*, scrisă în limba română, (Fundatia Culturală Română, 1993; ed. II-III 2023, Ed. Humanitas). Ambele au fost primite cu entuziasm de cititori și critică și au fost traduse în SUA la University of California Press (1995), în Marea Britanie, Italia și în limba spaniolă (2009).

Cea dintâi este o refugiere în sine din fața tortionarilor. Unica modalitate de a rezista a fost retragerea în interior, continuul dialog cu sine. Lena Constante concepe astfel, în celulă, fără creion și hârtie, păpuși și piese de teatru, ca niște alcătuirii ale spiritului ce îi țin tovărășie, aflată într-o epuizare totală. Primele zile de închisoare sunt deprimante. Chinuită, în cele din urmă va ceda și va spune ce doresc tortionarii: „Ochii îmi sunt închiși. Sub pleoape, numai întuneric. Nu mai îmi simt brațele. Nu mai îmi simt picioarele. Mă dizolv... Mă scot din celulă dimineața, către orele patru. Suntem, sunt sigură, în 15 aprilie 1954. Îmi ordonă să semnez o hârtie. O semnez. Nu știu ce semnez. O foaie albă îmi ascunde textul. Mă împing afară. Port încă ochelarii de închisoare. Cu sticle de un negru opac. Simt aerul. Este rece. Mă împing în continuare... urc două trepte... Mă urcă într-o dubă. Las în urma mea cinci ani de detenție.”

Simte mereu nevoia să vorbească despre închisoare și chinurile la care este supusă, ca un avertisment: „Închisoarea este o experiență colosală. Dacă apuci să supraviețuiești. Dacă scapi cu sufletul neotrăvit. Dacă reușești să transformi răul în bine. E o întrecere cu tine. Să ai ambiția să nu înnebunești, să nu pleci capul, să nu te umilești.”; „Dimineața, la orele cinci,

scularea. Hai! Bruftuluiește-ți trupul. Dă-te jos din pat, obligă-l să lase căldura adunată... Scoate-ți cămașa... Încălzește-te cu lovituri de pumni și palme. Tratănd cu dispreț milițianul care, adesea, își ține ochiul lipit de vizetă...”

Manuscrisul depus de autoare la secretariatul Editurii La Découverte/documents din Paris în aprilie 1990 a fost tipărit într-un timp record, la 1 septembrie în același an. Autoarea nu descrie în prima carte perioada 1957-1961 când s-a aflat în penitenciarul politic de femei din Miercurea Ciuc menționând: „Climatul românesc al decadelor comuniste a fost înăbușitor. Nesiguranță, temeri, arestări, procese, nedreptăți, perchezitii, condamnări, dosare secrete, convorbiri telefonice ascultate, informatori, mărturisiri false, denunțuri, autobiografii...”

În prima pagină a cărții descrie o imagine cutremurătoare din închisoare: „Sunt condamnată la 12 ani închisoare. Procesul a durat 6 zile. Ancheta – 5 ani. Deci, am executat până azi, 5 ani de închisoare. Singură. Într-o celulă de 5 m² 1827 de zile. Singură 43 848 de ore. Într-o celulă unde fiecare oră are, inexorabil, 60 de minute, fiecare minut, 60 de secunde. Una, două, trei, patru, cinci secunde, șase, șapte, opt, nouă, zece secunde, o mie de secunde, o sută de mii de secunde. Am trăit singură, în celulă, 157 852 800 de secunde de singurătate și de frică. E un lucru care nu se spune, se urlă! Mă condamnă să mai trăiesc încă 220 838 400 de secunde. Să mai trăiesc atâtea secunde sau să mor din atâtea secunde.”

La Paris cartea a fost remarcată imediat de cititori și presa culturală. „Un text remarcabil și plin de demnitate care se adaugă tuturor vocilor ce se fac auzite din universul concentraționar, acea planetă a rușinii din secolul nostru. O mărturie vehementă împotriva barbariei care-i împinge pe oameni să ducă din ce în ce mai departe limitele răului.” (*La Liberté Dimanche*, 24-25 noiembrie 1990); „Extraordinar în această carte e faptul că ea nu este povestea unei detenții, ci a ceea a unei evaziuni. O evaziune tăcută, în interiorul ființei, hrănită cu poezie, cu literatură și cu o aprigă îndârjire. Această hotărâre de a trăi, această calitate neînchipuită de a crea vaste lumi imaginare, într-un univers atât de strâmt, transformă lectura textului, mai mult roman decât mărturie, într-o lectură extrem de captivantă.” (Colectia La Découverte, septembrie 1990); „Fără a fi o mare operă de artă, această carte se adresează celor care iubesc arta, celor care cred în arta dătătoare de speranță. Mai întâi, pentru că ea dovedește eminențe calități intelectuale, de sinceritate, de precizie, de atenție.” (*La Quinzaine littéraire*, 1-15 septembrie 1990)

Eugen Simion, în volumul său *Fragmente IV*, face o analogie a cărții Lenei Constante cu memorialul lui N. Steinhardt: „Autoarea «are tărie, după ce trece din infern, să vorbească fără zgomot și fără furie despre suferința ei», și asemenea monahului de la Rohia, ea «evită retorica pamfletului, evită și retorica

Lena Constante în atelierul acesteia de la Teatrul de Păpuși „Țândărică” (foto de Lee Miller)

umilinței»; dacă Steinhardt și-a găsit salvarea în credință, Lena Constante se salvează prin artă”.

Întrebată mereu despre scrierea memoriilor sale, autoarea mărturisea: „Această carte nu spune povestea unui caz izolat. Noi n-am fost singurii care au suferit. O masă enormă de români a fost zdrobită sub apăsarea unui regim inuman și aberant, iar sute de mii de oameni din această țară și-au petrecut mulți ani de persecuție prin pușcării. Însă, trebuie să recunosc că sunt singura femeie din țară care a îndurat izolarea totală vreme de opt ani și jumătate. Sper că niciun cititor nu va lua acest fapt ca pe ceva titlu de glorie.” (Paris, April 1990, *The Silent Escape*, California Press)

Evadarea imposibilă, scrisă direct în limba română, cuprinde a doua poveste din Gulagul comunist românesc, cea din penitenciarul politic de femei din Miercurea Ciuc din perioada 1957-1961 cu aspecte impresionante de supraviețuire prin creație și conviețuire cu alte femei. Față de prima carte, *Evadarea tăcută*, pe care autoarea o considera „cartea neagră”, *Evadarea imposibilă* este o „carte cenușie” a suferințelor comune îndurate cu demnitate. O mărturie despre puterea salvatoare în situații extreme. În ambele cărți autoarea nu povestește despre ea, ci despre închisorile comuniste, cele trei elemente constante ale terorii, cei trei F, cum îi numește – frica, foamea, frigul – sunt frecvente în povestirile sale.

Thomas Ciulei îi consacră un film documentar impresionant intitulat *Nebunia capetelor* (*La folie des têtes*), lansat la sfârșitul anului 1997, care o are protagonistă pe Lena Constante, iar Fundația Culturală Română îi acordă „Premiul pentru un destin excepțional în cultura română”.

Lena Constante moare la 2 noiembrie 2005 în București.

De mare noblețe intelectuală, dovedind curaj, demnitate și modestie, Lena Constante rămâne o figură aparte în cultura română, model de verticalitate și sacrificiu, o voce puternică și autentică denunțând ororile comunismului și impunându-se prin scrieri valoroase care transcend suferința în artă și libertate interioară. ■

Harry Brauner, Elena Pătrășcanu, Lucrețiu Pătrășcanu, Lena Constante și Mihail Sebastian – 1944

Mihai
ENE

Lecțiile tragediei, dinspre literatura clasică spre actualitatea politică

Cu o experiență de reporter în zone fierbinți și complicate ale lumii, de la Orientul Mijlociu (Israel și Irakul din timpul războiului cu Iranul), Atena și Europa de Est (inclusiv România) și Balcani, Afganistanul din timpul războiului cu URSS, dar și cel cu SUA, Robert D. Kaplan (n. 1952) a fost consilier al mai multor președinți și secretari de stat americani și a publicat o serie de cărți care combină reflecția (geo)politică, analiza istorică și mentalitară cu experiența personală, dintre care au apărut și în limba română *Urzeala timpului. Între imperiu și anarhie, de la Mediterana la China, Răzbumarea geografiei sau Adriatica. Un concert al civilizațiilor la sfârșitul epocii moderne*. Despre România ceaușistă în mod particular, deși se referă și la istoria postdecembristă, a publicat cartea *În umbra Europei. Două războaie reci și trei decenii de călătorie prin România și dincolo de ea*. Controversat, cu o viziune care a adus multe critici, mai ales în privința viziunii sale asupra Orientului Mijlociu, dar și a Balcanilor, Robert D. Kaplan este o figură influentă și care merită luată în seamă, mai ales în contextul global actual.

Recent a apărut volumul *Gândirea tragică. Frică, destin și povara puterii* (Ed. Humanitas, 2025, traducere de Iustin Mureșanu-Ignat), publicat în urmă cu doi ani la Yale University Press. Deși nu de dimensiuni extinse (în jur de 150 de pagini), mi se pare una dintre scrierile importante din ultimii ani, din mai multe perspective. În primul rând, prin lucrurile pe care le afirmă tranșant și pe care ni le reamintește, adevăruri care par a fi ignorate de multe ori în ultima vreme. În al doilea rând, pentru locul privilegiat pe care i-l acordă literaturii (în cazul acesta, tragediilor grecești, lui Shakespeare, dar și scriitorilor moderni care urmează acest tip de investigație în destinul și psihicul uman: Herman Melville, Joseph Conrad, Dostoievski sau Camus) în gândirea politică, și în care găsește cele mai importante lecții pentru abordarea diverselor probleme politice.

Dar trebuie să vedem mai întâi ce înțelege autorul prin „gândire tragică”. Ea poate fi definită ca un complex de idei, atitudini și concluzii morale care alcătuiesc viziunea autorilor de tragedii. Și prima dintre acestea este ideea de ordine, care se opune haosului, centrală în viziunea grecilor asupra lumii. Efortul civilizator nu este altceva decât a încerca să pui ordine într-o stare naturală anarhică. Acest efort este unul rațional, dar care este conștient în același timp de forțele iraționale: apolinicul și dionisiacul sunt cele două fețe ale naturii umane și important este să reușim să menținem sub control instinctele destructive, care pot izbucni oricând și distruge echilibrul fragil pe care-l reprezintă ordinea socială. De aici, una dintre cele mai importante idei este că ordinea este de preferat anarhiei, chiar și atunci când ea este autoritară. Iar când aceasta

devine represivă și se impune răsturnarea ei, de obicei prin revoltă violentă, trebuie să fim convinși că ea va fi înlocuită de un proiect superior, nu de un haos care aruncă realitatea într-o barbarie și mai mare. Cel mai bun exemplu este Irakul de după căderea lui Saddam Hussein: inițial un adept al intervenției americane în Irak și al debarcării de la putere a unui lider opresiv și sângeros, așa cum îl cunoscuse autorul încă din timpul conflictului cu Iranul, Kaplan atrage atenția asupra eșecului acestei acțiuni și își face inclusiv o mea culpa, pentru că recunoaște că situația nu numai că nu s-a îmbunătățit în Irakul de după război, ci locul dictaturii a fost luat de o anarhie în care violența a devenit dominantă și civilii au avut și mai mult de suferit. O aceeași situație este și în Afganistanul de după retragerea destul de intempestivă și problematică a trupelor americane. Deși din punct de vedere moral, orice dictatură este rea și trebuie luptat împotriva ei, din punct de vedere social, ea este de preferat haosului care urmează, dacă nu există un proiect de societate care să-i poată lua locul cu succes.

Și aici ajungem la problema esențială a tragediei: sămburele tragic nu este lupta dintre bine și rău, ci dintre un bine și alt bine sau dintre un rău și altul. Alegerea presupune suprimarea unui bine sau impunerea unui rău considerat mai mic. De asemenea, eroii tragici se confruntă cu destinul, care deși are origine divină, are ca declanșator o „vină tragică” (*hybris*), iar situația în care se găsește eroul este una fără ieșire. Eroismul constă în lupta acestuia cu destinul implacabil, suferința și oroarea intersectându-se cu măreția în planul tragediei. De aici derivă o concluzie importantă pentru maniera tragică de a gândi spațiul politic: de cele mai multe ori decidenții nu au de ales între bine și rău (o alegere simplă și care nu devine o problemă), ci între două tipuri de bine sau de rău (noi, în politica românească, știm bine această situație devenită aproape o condiție a spațiului autohton, de a fi nevoiți să alegem mereu „răul cel mic”). De exemplu, eroul tragic are de ales între fidelitatea pentru propriul clan/familie și cea pentru stat: Antigona o alege pe prima, pentru că cerințele sacre ale legăturii de sânge sunt mai importante și până ca Agamemnon să înțeleagă acest lucru și să o ierte că-și îngropase fratele în ciuda interdicției regale, Antigona se va sinucide în detenție. Suportul acordat tiranului Stalin de către Roosevelt este unul strategic, pentru a învinge un rău și mai mare: Hitler. Exemplele pe care le oferă de fiecare dată Robert D. Kaplan sunt mai mult decât elocvente.

În privința războiului, pe care autorul l-a văzut în multe contexte la fața locului, Kaplan atrage

atenția asupra unui adevăr cert: generația care se află la conducerea SUA în epoca actuală este una privilegiată, care nu a cunoscut direct conflictul armat, care nu a fost nevoită să trăiască teroarea adusă de haos. De aceea ea nu poate avea o „gândire tragică”, nu poate înțelege dimensiunile pe care războiul le aduce: teroarea, incertitudinea, ororile... Și atunci ne întoarcem din nou spre textele fundamentale care ilustrează, precum *Troienele* lui Euripide, drama prin care trec cei învinși și obligați să decadă până la a fi nevoiți să supraviețuiască în cele mai elementare condiții: este drama oricărui refugiat, a imigranților, a celor care au pierdut totul și trebuie să se adapteze unor situații de precaritate și nesiguranță.

Ce înseamnă, de fapt, să gândești tragic? Să fii permanent conștient că răul poate apărea ori-când și în cele mai teribile forme; că nimic nu este sigur: nici pacea, nici confortul, nici civilizația; că forțele iraționalului sunt extrem de puternice și sunt în noi, pericolul vine de cele mai multe ori din interior. Un lider care gândește în orizont tragic este dominat de un amestec de teamă pentru ceea ce ar putea declanșa deciziile sale și cutezanță și realism, pentru a lua totuși deciziile cele mai bune în contextul dat, pentru că dacă

este dominat doar de frică, atunci paralizează și nu mai poate decide nimic, dar fără această teamă că lucrurile se pot schimba sau evolua în rău, cutezanța poate produce catastrofe iremediabile. O altă lecție importantă este cea a umilinței, zeii greci răzbumându-se mai ales pe cei trufași (de altfel, păcatul trufiei este unul capital și în creștinism). De aceea, un lider cu gândire tragică va cultiva în special prudența și va încerca mereu să-și curbeze ambițiile. Unul dintre exemplele non-americane pe care le oferă autorul este Putin, care a fost lipsit de „gândire tragică” atunci când a decis invadarea Ucrainei.

Pentru fiecare problemă pe care o debata, Kaplan revizitează textele clasice, Eschil, Sofocle, Euripide și Shakespeare, dar și câteva scrieri moderne, bazându-se și pe filosofi ca Nietzsche și Camus, care au abordat problema tragicului și a condiției umane tragice. Este un exercițiu exemplar pentru un posibil răspuns la întrebarea: „La ce folosește literatura?” Bine citită și abordată din unghiul oportun, literatura oferă o înțelepciune pe care nici istoria, nici filosofia, nici etica nu le pot oferi, pentru că poveștile, personajele și situațiile de viață sunt atât de complexe încât devin universale și totodată exemplare. Iar *Gândirea tragică* a lui Robert D. Kaplan reușește să extragă lecțiile esențiale ale acestor texte clasice și să propună unul dintre cele mai rafinate moduri de a gândi politic din epoca noastră. ■

Constantin
CUBLEȘAN

Eminescu

Din cușca sufleurului, spre Viena

Faptul că Mihai plecase de-acasă fără să spună părinților încotro o apucă, l-a neliniștit foarte pe căminarul Gheorghe Eminovici care voia să-și îndrume fiul spre o profesiune serioasă, așa cum își îndrumase și ceilalți copii.

Despre Mihai a aflat întâmplător vești din revista „Familia” care puncta, din când în când, prezența tânărului poet în diferite localități. Când îl vizitase la București unul din frații comunicându-i dorința părinților ca el să revină acasă, s-a revoltat spunând: „Ce-au cu mine? Nu le cer nimic. Se simțea bine în situația sa de sufleur, încadrat la Teatrul Național bucurându-se de plecările în diferite deplasări și turnee cu trupele de actori, cunoscând astfel, în bună parte, țara.

În vara anului 1869 a plecat, tot așa, cu trupa lui Mihai Pascaly într-un turneu prin Moldova. În iunie a poposit la Iași, iar în iulie s-a aflat, după atâția ani, din nou la Cernăuți, de data aceasta în altă calitate. În memoriile sale, Teodor V. Ștefanelli spune că într-o zi Pascaly i-a dat bani să-și cumpere haine și ghețe noi. Seara, Mihai s-a întors și i-a prezentat cumpărăturile: Heine și Goethe.

Din motive diferite, Pascaly își scurtează turneul în acest oraș, plecând să prezinte spectacole la Botoșani. „Acolo aștepta vigilentă mânia părintească a lui Gheorghe Eminovici” care „izbuti să pună mâna pe fugar și, mai cu răul, mai cu binele, îl duse la Ipotești, unde îl ținu dezbrăcat până ce fu încredințat că trupa teatrală a plecat” (G. Călinescu, *Viața lui Eminescu*).

Momentul este relatat pe-ndelete și cu ochi critic de Gala Galaction în monografia sa: (*Viața lui Eminescu*, 1914, 1987): „Eminescu petrece iarna din 1868-’69, în București, în podul lui Pascaly. Primăvara, Mihai Pascaly își pune trupa pe picior de război și pleacă iar să colinde lumea românească. Caragiale ne spune că trupa lui Pascaly a plecat prin Moldova. Eminescu era sufleur, și deci, nădejdea bieților actori. E cel din urmă turneu al lui Eminescu. Steaua lui de histrion apune în acest an, 1869, în niște împrejurări destul de dramatice. (...) Știm numai două localități certe, unde trupa lui Pascaly s-a produs: Cernăuți și Botoșani. Și anume întâi la Cernăuți și apoi la Botoșani./ În luna iulie 1869, Mihai Pascaly dă nouă reprezentații în Cernăuți. Și Eminescu ia parte la ele, din cușca de sufleur, pe când în spatele lui, în sală, asistau colegii, cunoscuții și profesorii lui! Colegii lui de altădată erau acum bacalaureați, cu jumătate din cariera făcută, erau în rândul lumii, veneau în haine elegante să petreacă, râzând de comicăriile acestor sărmani derbedei. (...) Poezie, poezie! Unde m-ai adus! Aceste gânduri îmbrobonau,

cu sudori fierbinți și reci, fruntea sufleurului din trupa lui Pascaly. (...) În mai aștepta pe Eminescu încă o umilință. Directorul trupei, după ce pleacă din Cernăuți și poate mai dă aiurea și alte reprezentații, se decide să vie și la Botoșani. Atâta mai trebuia. În Botoșani, Eminescu era mai mult decât între cunoscuți, era între neamuri. Se află acasă, la Ipotești, că Mihai, a cărui urmă părinții o pierduseră, este în Botoșani, înhăitat cu niște actori. Bătrânul Gh. Eminovici vine într-un suflet, își găsește feciorul, și, mai cu vorbe aspre, mai cu vorbe bune, îl duce la țară, la Ipotești. Aici schimbă politica. Închide pe Mihai, îl lasă numai în cămașă și-l ține așa până ce paiatele din Botoșani își ridică boarfele și pleacă./ Acum urmează pentru Eminescu un timp de lungă și dureroasă reculegere. Sunt șase ani de când vântură lumea. Nicio procopseală, niciun spor! Părinții îl dojenesc, frații îl dojenesc. Lumea se uită la el cu o insultătoare curiozitate. Îl îndeamnă toți să se apuce iar de școală. Nefericitul și marele poet stă acasă între ai săi, înfrânt și doborât, ca un armăsar focos, răpus cu arcanul, după o cursă nebunească. Părinții poetului se decid să facă o supremă efort, o ultimă jertfă, cu acest copil bezmetic. Se decid să-l trimită la Viena, la Universitate”.

Universitatea Carol din Praga

Mihai însă nu era deloc bucuros de întâmplare. Numai că preocupat „căminarul nu avea de gând să-și lase feciorul «rătăcit» să meargă pe calea lui, ci ținea morțiș «să-l facă om» după criteriile sale de viață socială. Slujba fiului său la teatru i se părea, firește, în spiritul conservator al timpului, o degradare nemaipomenită, căreia voia să-i pună capăt. De data asta, a recurs însă la mijloace ceva mai ingenioase (...) i-a fluturat prin fața ochilor perspectiva ispititoare a unor studii în străinătate, într-un mare oraș universitar. Desigur, rezistența pelerinului pasionat s-a frânt și, după o scurtă ședere acasă, el a plecat, via Czernowitz-Lemberg, la Viena” (Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Eminescu. Viața*).

N-a plecat singur, poate și din precauțiunea părinților ca nu cumva Mihai s-o pornească din nou, de unul singur prin lume. A fost însoțit, deci, de întreaga familie, „cu părinții și sora

Andrei
CODRESCU

trupul este semnătura

Trupul este semnătura pe contractul cu viața asta.

Eul e creat prin priviri. Este adresa de sub semnătură

pentru cei care vor deveni în curând imobili

critica constructivă doare

critica constructivistă alină apă rece într-o zi fierbinte ascultare și privire a asculta nu scrisul ci ceea ce poate fi construit din el captarea atenției nu neapărat pozitivă sugestiile ascultării unui obiect densificator golit de estetică de particular sarcastic apa categoriilor pe un cactus uscat într-o fotografie veche

Aglaia, spre capitala Imperiului Habsburgic, în jurul datei de 10 septembrie 1869, cu trăsura de la Botoșani până în gara Dornești și de aici cu trenul prin Lemberg până la Praga. (...) Familia Eminovici ajunge la Praga în jurul datei de 13 septembrie 1869, unde, familia sa a frecventat băile, în afară de Mihai care a avut la dispoziție două săptămâni pentru a cunoaște acest oraș frumos, locuind împreună cu fratele său Șerban, pe Strada Lipova nr. 6, lângă Facultatea de Medicină, pe care acesta o frecventa la Praga în acel an” (Nicolae Iosub, *Pe urmele lui Eminescu /XVII/, Mihai Eminescu la Praga, în „Lucaefărul”, an. 2023*).

Neputând dovedi cu acte oficiale că absolvisese liceul, nu se poate înscrie la Universitate așa încât, nu-i rămâne decât s-o pornească spre Viena, însoțit, de data aceasta doar de fratele său, unde va și rămâne câțiva ani, ca student, audiind cursuri, dar fără drept de a susține examene. „Astfel se sfârși scurta carieră de sufleur a lui Eminescu, cel mai strălucit literat care a intrat vreodată, înainte de Caragiale, în cușca în formă de pâlnie a unui teatru român. Din această epocă îi rămase lui Eminescu un mare tumult de proiecte dramatice” (G. Călinescu). Rămas liber postul de sufleur la Teatrul Național, Pascaly îl numește în locul lui Mihai Eminescu pe tânărul I. L. Caragiale, cu care de altfel cei doi se împrietenisera deja. Viața celor doi mari viitori scriitori s-a împletit astfel încă din tinerețea lor. ■

**Adrian
CIOROIANU**

1985. Șoferul Șocâte și „secretarul de partid”

Pe la orele 18³⁰, cei șapte tineri și-au luat la revedere de la plaja din sudul Mamaiei, cu toții și fiecare sperând să revină într-un viitor nu foarte îndepărtat. Drumul de întoarcere spre Nazarcea, în nicio jumătate de oră, l-au făcut cu o mașină asemănătoare celei care-i adusese. De data aceasta, au dat iar 15 lei, la grămadă, și șoferul a fost foarte mulțumit – oricum mergea spre șantierul de la Cernavodă, să ducă oameni în schimbul trei de acolo.

— Băi frățicule, dar norocoși mai sunteți!, spuse șoferul către Stere, arătând din priviri spre Manana și Alicia. Ceilalți studenți, cu toții, se scurseseră pe lângă șofer, spre fundul autobuzului, unde erau destule scaune libere. Stere, care urcase ultimul, mai adăstă puțin.

— Așa pare, am fi noi norocoși, dar se cam plictisesc colegele astea ale noastre, că nu știm unde să le ducem, la un film, la un ceva. Toată ziua ne muncesc ăștia la Nazarcea, ba la vii, ba la vite, ba la muncile cele mai grele!

— Păi de ce nu veniți cu ele la Cernavodă? Vin eu să vă iau, frățicule! E dans în fiecare joi și sâmbătă, doar îmi spuneți înainte și vă ia băiatul, vă iau pe toți pe 15 lei, iar acolo biletul de fiecare băiat e doar 10 lei, dar de fapt cred că pentru voi e liber, dacă aveți carnet de student, iar pentru fete e oricum pe gratuite! O bere e 5 lei, un Cico e 3 lei, un mic cu muștar e 2 lei, distracție pe cinstă, frățicule, până pe la 11 noaptea! Dacă vreți să veniți, doar opriti orice șofer care trece prin Nazarcea și spuneți-i că sunteți prietenii lui Șocâte! Așa mi se spune mie, mă cheamă Șomăcu, dar mi se spune Șocâte, cică spun unii că am mutră de șobolan, băga-i-aș în piz... mamii lor, leprele alea, de invidioși ce sunt...

Stere se uită mai atent la tânărul șofer... Într-adevăr, avea un bot deloc grațios, cu doi dinți mai mari coborându-i de sub mustața rară.

— Păi, frate Șocâte..., spuse atunci studentul, am veni noi, că fetele chiar ar dori și ele un dans, după atâta muncă, dar problema este că... îl vezi pe nemernicul ăla cu ochii așa, bulbucăți? – și Stere arată spre colegul său Gaborean, care povestea ceva, prin spate, agitându-și mâinile.

Curios, Șocâte se uită în oglinda retrovizoare mare de sus, în care vedea tot autobuzul. Stere continuă:

— Uite, agitatul ăla de colo, care dă mereu din mâini, ăsta e tartorul nostru, e responsabilul de partid, de UTC, nu știi grijană mă-sii de unde vine, frate, ne omoară, nu alta! Ne exploatează ca pe negrii de pe plantație! Cică, dacă nu muncim, ne pârâște la partid! Ba, încă unei fete, se spune, chiar i-a tras o palmă de i-au sărit ăleia vreo doi dinți din gură, amărăta! Nu vrei să știi ce jeg de om e tipul ăsta.

Deja montat, Șocâte privea tot mai insistent către Gaborean. Simțea furia cum îi urcă din piept către gât. Îi cunoștea el pe leprele alea de la UTC, cum își bat ei joc de muncitori!

— În fine, măi Șocâte, dacă o fi să putem să evadăm, îți dau eu de știre, mersi că mi-ai spus!, zise Stere și, aparent împăcat cu soarta lui grea, plecă spre fundul mașini, unde Gaborean tocmai povestea ce întrebări încuetoare are de gând să-i pună lui Bilică.

Dar nu trecu mult și, dinspre șofer, se auzi un *Alo! Alo! Dvs., de acolo!* Cei din autobuz, inclusiv studenții, întoarseră privirile. Gabriela era convinsă că șoferul privește spre ea.

— Cine, eu?, strigă fata, surprinsă.

— Nu!, strigă șoferul. Domnul de lângă dvs.!

La fel de surprins, Gaborean se simți direct vizat. Șoferul îi făcea semne să vină în față.

— Vă rog, domnu', veniți aici în față, lângă mine, autobuzul e total dezechilibrat, luăm dracului vreo curbă și derapăm prin șanțuri, ne mai accidentăm pe aicea!, spuse el, cu autoritate.

Neînțelegând prea bine, Gaborean s-a executat întocmai. Din spate, Stere îl încuraja în ideea supunerii:

— I-auzi, cică să mergi acolo, să iei o curbă!

Gaborean mai apucă să îi trimită colegului un sex oral mimat din degete dar, ajuns în față, se așeză disciplinat pe primul rând, unde îi arăta șoferul. Șocâte îl privea cu ochi răi.

— Șiii..., spuse șoferul, deci ați ajuns la munci, ai?

Gaborean nu era foarte încântat că individul cu volanul, după ce că îl răpise de lângă ai lui, mai avea și chef de vorbă. În plus, rândul de scaune pe care îl așezase șoferul era oribil de îngust, efectiv stătea cu genunchii la gură.

— Mda, la munci, spuse el.

— Și, muncesc studenții?, insistă șoferul.

— Eh..., muncim pe dracu'... Nu facem nimic, frecăm menta toată ziua...

— Cum adică?... Nici la vii, nici la vite, nimic?, spuse șoferul, prefăcându-se surprins.

— Draci uscați! Care vii, care vite? Pierdem vremea, toată ziua!

— Aha!..., făcu atunci Șocâte, convins că tipul ăsta de la UTC chiar era un jeg. Auzi, vă rog mult, ia vedeți, sub scaun, trebuie să găsiți ceva...

Efectiv chinuit, Gaborean își contorsionă bazinul și abia reuși să se uite sub scaunul său.

— E acolo un extincător, cumva?

— Este, spuse studentul.

— Scoateți-l repede, vă rog eu!

Tot mai uluit, Gaborean se munci puțin și desfăcu extincătorul din chingile în care era prins. Bomba roșie de metal era chiar grea!

— Și ce să fac cu el?

— Rog luați-l în brațe și țineți-l oarecum strâns la piept, dar și ridicăți-l puțin, ca să se vadă din afară! Trecem acum pe lângă un post de miliție și ăștia vor să vadă extincătorul roșu chiar pe scaunul din față, altfel ne opresc și ne amendează pe toți cei din mașină!, spuse șoferul Șocâte.

Intrigat, Gaborean făcu întocmai. După ce

că scaunul era oricum strâmt, să mai strângă și bomba la piept... Era o aberație dar, pe de altă parte, era totuși credibil că milițienii pot fi capabili de asemenea absurdități.

În fine, odată ajunși la Nazarcea, studenții au salutat pe toți cei din mașină și au coborât, cu veselie. Apoi au luat-o direct spre MAT.

— Auzi, Stere, pupa-m-ai la mistere, nu știi ce a avut șoferul ăsta cu mine, mă privea ca un apucat! M-a mai pus să țin și extincătorul în geam, cică altfel luam amendă, deși eu n-am văzut niciun milițian pe drum... În fine!

— Ți s-o fi părut! Nu le mai pune și tu pe toate la inimă, blegule!, îi răspunse Stere, trăgându-i colegului o palmă peste ceafă.

* * *

Cum era de așteptat, Bilică era în grădina birtului, așezat la masa cea mai retrasă. Îi aștepta cu mare bucurie pe studenți – și, oarecum, în acea seară era sigur că aceștia vor veni la o bere. Cu gândul la ei, Bilică fremăta anticipat în gură gustul țuicilor lungi pe care, fără îndoială, avea să le primească. Bărbatul avea poftă de vorbă, pentru că, oricât de aiurit ar fi fost, el își dădea seama foarte bine că studenții erau un auditoriu de soi – cel puțin în raport cu amărății săi de consăteni, care n-aveau bani nici pentru ei. Iar întrebările tinerilor, în plus, erau efectiv provocatoare; răspunzând la ele, oricât de ciudat putea să pară, Bilică însuși afla lucruri noi! Așa urma să fie și în această seară, era sigur.

De dincolo de tejghea, doamna Raluca – responsabilă de la MAT – comenta veselă ultimele bârfe, față în față cu un bărbat și o femeie care stăteau cu coatele rezemate pe tabla zincată a barului, cu o halbă și un țap de bere între mâini. Raluca îi aștepta și ea pe studenți – la rândul ei, se simțea încă și mai importantă ori de câte ori servea astfel de intelectuali, cine știe, mâine sau poimâine, ce oameni de seamă vor ajunge unul sau altul dintre ei?

Totuși, în momentul în care grupul de studenți a pătruns, în fine, pe pietrișul de sub dud s-au petrecut două lucruri – diferite între ele, dar plecate din același sâmbure. Primul a fost salutul cald și zgomotos al Ralucai, care le-a adresat tinerilor un *Bine ați venit!* care a răzbătut până în capul celălalt al satului, de parcă șagalnica barmaniță și-ar fi dorit cu tot dinadinsul ca soțul ei, Tudorel cel gelos, s-o audă. Cei câțiva țărani care se aflau în MAT au salutat și ei, cu sfială, plăcut surprinși de veselia cu care studenții au spus *Bine v-am găsit!* și au dat *seară bună!* tuturor.

Iar al doilea lucru a fost durerea ciudată pe care a simțit-o Bilică, pe neașteptate, în momentul în care, în aceeași privire, a dat cu ochii de Manana și de Alicia. O arsură i-a răzbătut din spațele ochilor, în craniu, și ea s-a prelin, rupându-l pe interior, spre coșul pieptului, de parcă un fier înroșit l-ar fi pătruns din creștet până în inimă. ■

(Fragment din romanul 1985. *Fata care știa, în pregătire*)